

УДК 336.71-021.387

О. О. Котенко, аспірант
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

АДЕКВАТНІСТЬ КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКАМИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена висвітленню нових підходів до розуміння адекватності банківського капіталу в контексті перспективної антикризової стратегії управління вітчизняною банківською системою з боку Національного банку України.

Ключові слова: антикризове управління, антициклічне антикризове управління, адекватність банківського капіталу, проблемна заборгованість, проблемні активи.

Постановка проблеми. Питання забезпечення адекватності банківського капіталу є одним із найактуальніших і найбільш дискусійним у сучасному банківському менеджменті. Систематична розробка нових підходів до її забезпечення та встановлення більш жорстких нормативів лише підтверджує цю тезу. Забезпечення та збереження адекватності банківського капіталу навіть у несприятливих фінансово-економічних умовах є надзвичайно актуальною проблемою сучасної науки та практики. Вітчизняна банківська система продемонструвала нестійкість під впливом світових кризових явищ, що безумовно вказує на значні проблеми в управлінні капіталом, активами та ризиками, тобто наявність цілого ряду проблем саме в системі управління адекватністю капіталу банків.

На нашу думку, дослідження адекватності банківського капіталу лише як динаміки певного коефіцієнта (співвідношення капіталу та зважених за ризиком активів), а не як системи відповідних регулюючих заходів, фактично обумовлює проблему в застосуванні окремих антикризових та антициклічних заходів Національного банку України.

Адекватність банківського капіталу має розглядатися з позиції нової концепції управління банківськими установами, що базується на збалансованому управлінні капіталом, активами, ризиками. що відкриває нове поле для подальших наукових досліджень та обумовлює актуальність даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми антикризового управління банківськими установами, в тому числі забезпечення адекватності банківського капіталу, знайшли відображення в роботах таких зарубіжних науковців, як М. Ю. Воронько, А. Деміргук-Кунт,

О. Л. Драчова, Дж. Капріо, О. М. Кармінський, І. В. Ларіонова, П. Роуз, А. М. Тавасієв, Г. Г. Фетісов, П. Ф. Шемрикович та ін. Різним аспектам антикризового управління в банках присвячені також роботи українських вчених: О. І. Барановського, О. В. Васюренка, Т. А. Васильєвої, В. М. Геєця, А. М. Герасимовича, О. В. Дзюблюка, О. М. Діденко, І. І. Дьяконової, А. О. Єпіфанова, Ю. О. Заруби, О. М. Колодізева, С. В. Леонова, А. М. Мороза, С. К. Реверчука, І. В. Сала, С. В. Стельмаха, Н. П. Шульги тощо.

Не вирішені раніше частини проблеми. Однак, незважаючи на надзвичайну науково-практичну значущість процесу управління банками та банківською системою в цілому в умовах впливу несприятливих фінансово-економічних факторів, забезпечення та збереження необхідного рівня адекватності банківського капіталу не знаходить значного відображення в наукових працях, що зумовлює актуальність наукових досліджень у цьому контексті.

Метою статті є дослідження проблеми забезпечення адекватності банківського капіталу в контексті **антициклічного** антикризового управління вітчизняними банківськими установами.

Виклад основного матеріалу. Дослідження наукових праць зарубіжних і вітчизняних авторів, нормативно-правових актів та методик дає майже однозначну відповідь на питання про розуміння сутності поняття “адекватність капіталу” як коефіцієнта, що відображає ту частку активів, зважених за рівнем ризику, що покриваються власним капіталом банку. Тому можна стверджувати, що адекватність капіталу у традиційному розумінні є кількісним показником, що демонструє, з одного боку – достатність банківського капіталу, з іншого – якість кредитного портфеля [4].

Разом з тим варто зазначити, що найчастіше сутність такого коефіцієнта не відповідає змісту поняття “адекватність капіталу”, що призводить до викривлення оцінки реального стану банківської системи. У цьому контексті показник достатності (адекватності) регулятивного банківського капіталу, що встановлюється Національним банком України як норматив Н2, не є винятком (рис. 1).

Відповідно до наведених даних власний капітал українських комерційних банків протягом аналізованого періоду, в тому числі із 2007 до 2008 р., був адекватним, оскільки його рівень є в декілька разів вищим за реальні обсяги проблемної заборгованості. У той же час аналіз перебігу фінансово-економічної кризи в Україні дозволяє стверджувати, що в той період реально існували суттєві проблеми із адекватністю капіталу українських банків. На жаль, існуючий підхід до нормативного визначення адекватності банківського капіталу не дозволив виявити

ці проблеми навіть в період піка кризи, тому даний показник не є прийнятним для виявлення настання кризи. Дана проблема загострюється також неадекватною оцінкою саме рівня проблемної заборгованості Національним банком, оскільки він враховує лише прострочену та безнадійну заборгованість, тоді як обсяги реструктуризованих кредитів до уваги **не беруться**. У результаті цього рівень проблемної заборгованості є надзвичайно заниженим, а норматив Н2 не демонструє жодних проблем із її покриттям, що ставить під сумнів доцільність встановлення такого нормативу взагалі.

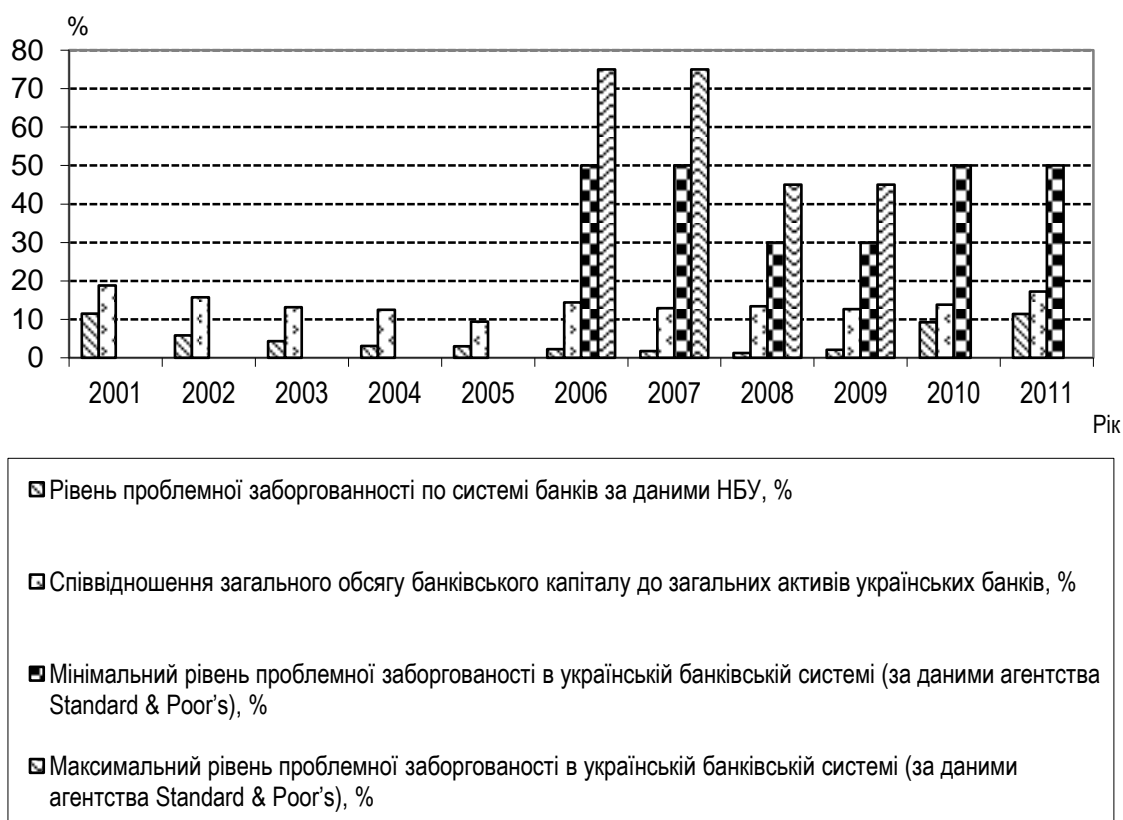

Рисунок 1 – Порівняння динаміки показників проблемної заборгованості українських банків за даними Національного банку України, рівня адекватності банківського капіталу та частки проблемних активів за оцінками агентства Standard & Poor's [7]

Варто також відзначити, що призначення даного показника полягає у врахуванні активів, зважених за рівнем ризику, проте ми вважаємо, що в контексті сучасних світових фінансово-економічних реалій доцільно проводити дослідження саме проблемної заборгованості, оскільки в будь-який конкретний часовий проміжок така заборгованість фактично вже визнана проблемною, тоді як інші ненадійні активи можуть стати проблемними лише гіпотетично [1].

Враховуючи наведені положення, ми вважаємо, що на сьогоднішній день особливої актуальності набуває формування динамічної політики щодо регулювання діяльності комерційних банків, що має **включати**: по-перше, оперативну та більш поглиблену оцінку основних показників діяльності вітчизняних банків і факторів фінансово-економічної нестабільності; по-друге, створення комплексу відповідних заходів щодо протидії можливим кризовим явищам (прикладом таких заходів може бути встановлення динамічної системи економічних нормативів). Сьогодні, враховуючи значну кількість фундаментальних досліджень щодо циклічності економіки та коливань на світових фінансових ринках, досить важко регулювати банківську систему, встановлюючи при цьому певні статичні та незмінювані правила [3].

Саме розробка нових або адаптація існуючих теорій економічних циклів є тим науковим підґрунтям, що має слугувати відправною точкою в побудові нової адаптивної динамічної політики управління банківською системою [2].

Досліджуючи значну кількість теорій економічних циклів, нами було встановлено, що однією із гіпотез, що найкращим чином може бути адаптованою до сучасних економічних реалій, є так звана гіпотеза фінансової нестабільності (фінансової крихкості) Х. Ф. Мінські [5]. Суть та основна перевага даної теорії порівняно іншими полягає в тому, що вона більш ґрунтовно досліджує баланси між ефективністю функціонування реального та фінансового секторів, при чому Х. Ф. Мінські вважав, що за умови, коли рентабельність фінансового сектору наближається до рентабельності реального, можна стверджувати, що вірогідність настання кризових явищ є надзвичайно високою [6].

Проте використання даної гіпотези для прогнозування кризових явищ в Україні в її класичному вигляді є неможливим з огляду на те, що за останні 10 років динаміка співвідношення між показниками рентабельності реального та фінансового секторів в Україні не відповідає тій динаміці, яку досліджував у своїх роботах Х. Ф. Мінські (рис. 2).

До того ж дані свідчать про виникнення в Україні оберненої ситуації до тої, яку розглядав Х. Ф. Мінські в теорії фінансової нестабільності, оскільки за наведеними даними (див. рис. 2) ефективність функціонування фінансового сектору стала нижчою за реальний саме в роки загострення світової фінансово-економічної кризи.

Спробуємо застосувати логіку концепції фінансової крихкості Х. Ф. Мінські для діагностики кризи в банківській системі України за динамікою проблемної заборгованості (рис. 3).

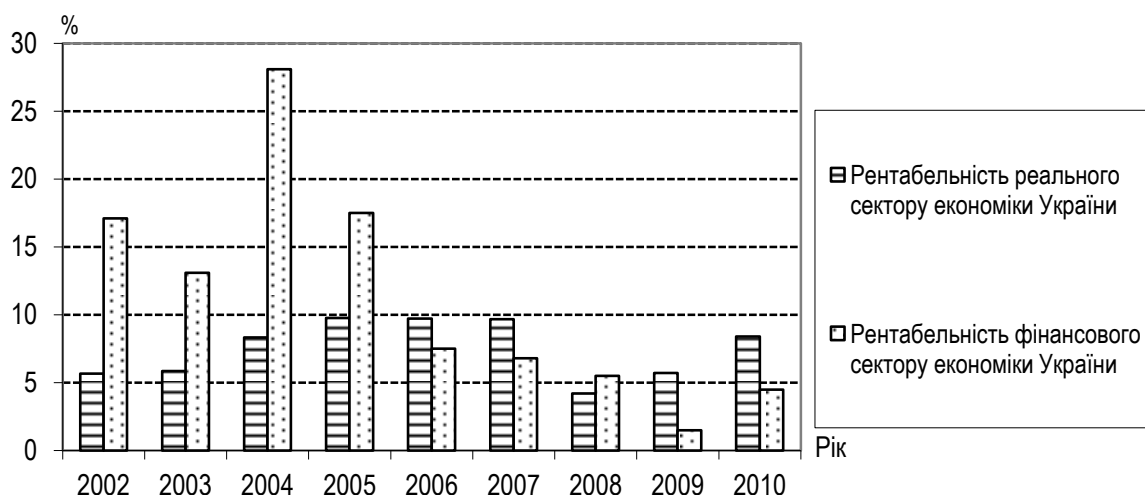

Рисунок 2 – Динаміка показників рентабельності реального та фінансового секторів економіки України

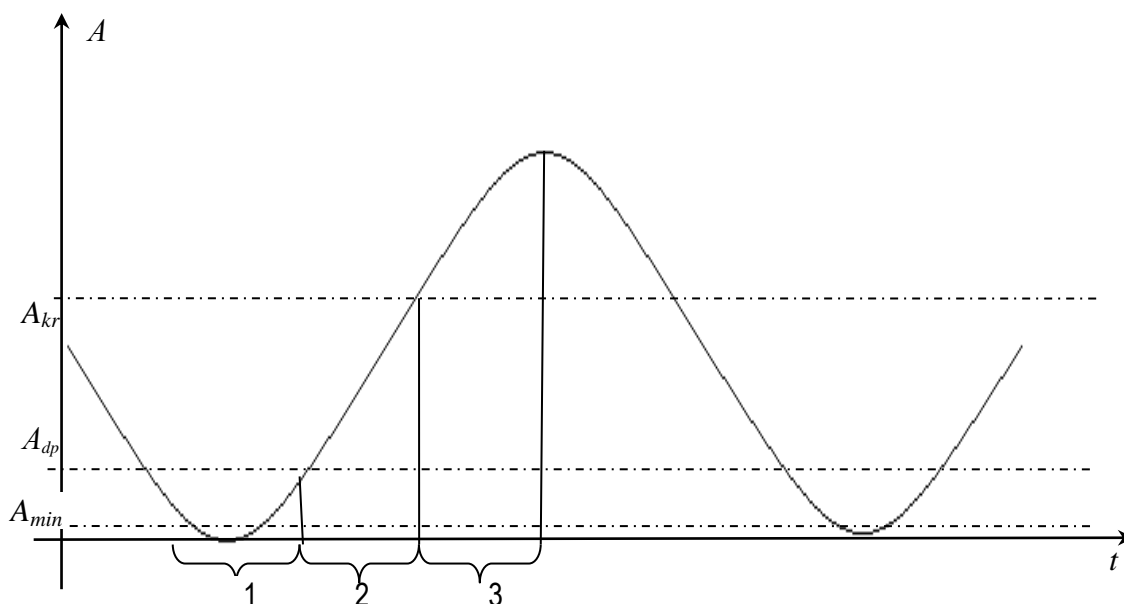

Рисунок 3 – Концепція діагностики кризи в банківській системі залежно від обсягів проблемної заборгованості (на основі концепції Х. Ф. Мінські)

Наведемо деякі пояснення до даного графіка:

- A (вісь ординат) – рівень проблемної заборгованості в банківській системі;
- t (вісь абсцис) – час;
- фаза 1 є проміжком забезпечення фінансування (коли діяльність підприємств реального сектору повною мірою забезпечується за рахунок власних джерел фінансування);

- фаза 2 є проміжком спекулятивного фінансування (тобто підприємства починають активно використовувати кредитування, при цьому рентабельність фінансового сектору починає зростати);
- фаза 3 є проміжком Понци-фінансування (результати діяльності підприємств не можуть покрити навіть відсотків за кредитами, а тому вони продовжують брати нові кредити для покриття попередніх);
- A_{min} – мінімальний рівень проблемної заборгованості по системі;
- A_{op} – допустимий рівень проблемної заборгованості;
- A_{kr} – критичний рівень проблемної заборгованості.

У фазі 1 реальний сектор ще не готовий до тісної співпраці із банками, а тому використовує для організації основної діяльності лише власні ресурси. З точки зору антикризового антициклічного управління банківською системою дана фаза не становить наукового інтересу. Настання точки A_{op} свідчить про появу бажання підприємців і виробників до тісної співпраці із банками, починається активне кредитування (при цьому рівень проблемної заборгованості можна вважати допустимим, оскільки в даній точці кредити ще не повертаються, вони лише залучаються). Фаза спекулятивного фінансування є особливо важливою для Національного банку України, оскільки нарощування темпів та обсягів кредитування із часом призведе до неминучого зростання рівня проблемної заборгованості, причому момент, в якому локальна проблема переходить у системну, встановити досить важко через неможливість чіткої, адекватної оцінки обсягів кредитів, які не будуть повернені.

В умовах, коли даний момент не був діагностованим завчасно, банківська система наближається до точки A_{kr} , в якій підприємства вже не в змозі покривати ані тіло кредитів, ані відсотків за ними, використовуючи власні фінансові ресурси. Після цього моменту починається фаза Понци-фінансування, а точка A_{kr} є одночасно своєрідним переходом від превентивного до реагуючого антикризового управління, при цьому друге стосовно банків та банківської системи є малоефективним та майже безрезультатним.

Зображена на рис. 3 графічна інтерпретація концепції діагностики кризи в банківській системі залежно від обсягів проблемної заборгованості (на основі концепції Х. Ф. Мінські) є науковим підґрунтям для створення системи антикризового антициклічного регулювання НБУ.

Основна частина антикризової програми НБУ повинна бути реалізована вже під час фази спекулятивного фінансування, при цьому Нацбанк має бути готовим до введення тимчасових адміністрацій та певних фінансових обмежень для банків навіть тоді, коли останні демонструють лише перші сигнали можливої втрати своєї платоспроможності. Водночас має бути розроблена динамічна система економічних нормативів для банків, що мають підвищуватися одночасно із нарощуванням

обсягів кредитування. Відповідно до цього банки будуть змушені акумулювати такий обсяг власного капіталу, який дозволив би покрити можливі втрати від зростання неповернення кредитів, а це значить, що банки зможуть працювати в нормальному режимі навіть за умови виникнення кризових явищ.

Розглядаючи, наприклад, норматив Н2, нормативне значення якого становить 10 %, а середнє значення по системі 16–19 %, варто зазначити, що його нормативне значення має бути встановлене не як постійна величина, а як відсотковий коридор. Це означає, що навіть у сприятливі періоди для розвитку вітчизняної економіки його значення має бути не нижчим за 10 %, тоді як при зростанні обсягів кредитування та обсягів проблемної заборгованості він має зростати адекватно до значень цих показників, тобто на сьогоднішній день даний норматив має становити 25–30 %.

Висновки. Таким чином, розробка та створення ефективної системи діагностики можливих кризових явищ на основі забезпечення необхідного в певних економічних умовах рівня адекватності регулятивного капіталу українських банків є одним із перспективних напрямків діяльності Національного банку, а впровадження такої системи є необхідним для попередження можливих кризових явищ у майбутньому.

Список літератури

1. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
2. Кучинский В. А. Система управления ресурсами банков / В. А. Кучинский, А. С. Улинич. – М. : Экзамен, 2000. – 224 с.
3. Лаврушин О. И. Деньги, кредит, банки / О. И. Лаврушин, М. М. Ямпольский, Ю. П. Савинский. – М. : Финансы и кредит, 1998. – 439 с.
4. Мочерний С. В. Економічна теорія : посібник / С. В. Мочерний. – К : Академія, 2002. – 656 с.
5. Розмаинский И. В. Мински в экономическую теорию и основные причины кризисов в позднеиндустриальной денежной экономике / И. В. Розмаинский, Х. Ф. Вклад // TERRA ECONOMICUS (Экономический вестник Ростовского государственного университета). – 2009. – Т. 7. – № 1. – С. 31–42.
6. Розмаинский И. В. Гипотеза финансовой неустойчивости Мински: теория делового цикла XXI века [Электронный ресурс] / И. В. Розмаинский. – Режим доступа : <http://ie.boom.ru/Rozmainsky/fragilation.htm>.
7. Украина – кредитный рейтинг [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.standardandpoors.com/ratings/articles/ru/ru/?articleType=HTML&assetID=1245318694177>.

Отримано 24.12.2012

Summary

Article is devoted to new approaches to understanding the adequacy of bank capital in the context of a promising anti-crisis strategy for the domestic banking system by the National Bank of Ukraine.